

Fuur
Samlingen

Fuurlands befolkning 1. juli 1787

En vurdering af folketællingen ud fra andre kilder.

Jens V. Olsen

Bandholmvej 5

4000 Roskilde

Veddelev

Forord

Nærværende rapport: "Fuurlands befolkning 1. juli 1787" er den femte i serien af rapporter fra Fuur Samlingen.

Hensigten med rapporten er at fremlægge resultaterne af den analyse af folketællingen 1787, som er gennemført over en lang årrække (mere end 20 år) af undertegnede, med henblik på at afklare de usikkerheder, der findes i tællingen, samt at give en rekonstruktion af den reelle befolkning på tællingstidspunktet.

Rapporten ligger i sit indhold og resultater meget tæt på Benny Brinchs specialearbejde ved Århus Universitet, Historisk Institut: Befolkningsudviklingen på Fur 1801-1834 med særlig henblik på en vurdering af kildematerialet (januar 1973).

Nærværende rapport omfatter befolkningsudviklingen i perioden 1770-1801, og et væsentlig forøget kildemateriale er taget i anvendelse.

Fuur Samlingen er en privat lokal- og personalhistorisk samling omfattende øen og sognet Fur i Limfjorden, hørende under Harre herred i Viborg amt.

Kildematerialet til nærværende arbejde stammer fra henholdsvis Rigsarkivet og Landsarkivet i Viborg samt fra Fur Museum. Alle bringes herved min bedste tak.

Jens V. Olsen
Veddelev - Februar 1995
(revideret februar 2008)

Eftertryk kun tilladt med skriftlig tilladelse fra forfatteren.

© Copyright 1995-2008, Jens V. Olsen & Fuur Samlingen

1. Indledning

I forbindelse med mine studier af kilder til Fuurs befolknings- og bebyggelsehistorie blev jeg snart klar over en lang række fejl i folketællingen i 1787 for Fur sogn. Som slægtsforsker var det vanskeligt umiddelbart at finde en række personer fra tællingen i kirkebogen. Især aldersangivelserne var meget usikre.

Ved hjælp af et stort antal forskellige kilder havde jeg omkring 1970 skabt en total familierestitution for perioden fra kirkebogens start i 1690 til 1800-tallets begyndelse. Samtidig var grundlaget lagt til en ejendomsregistrering hhv. Fuurlands gårde og Fuurlands huse fra matriklen 1688 og frem til matriklen 1844. Under dette arbejde blev der fundet mange familier og enkeltpersoner, der manglede i 1787 tællingen.

Der har længe hersket den opfattelse, at de ældste folketællinger, og her især tællingerne fra 1769 og 1787, ikke har været fuldt pålidelige, alene tællingsmetoden danner grundlag for en usikkerhed.

2. Benny Brinchs arbejde med folketællingen 1801

Da jeg hørte om Benny Brinchs studieprojekt vedrørende folketællingen 1801¹, kontaktede jeg ham og fik hans rapport tilsendt. Ud fra mit eget materiale kontrollerede jeg Benny Brinchs resultater, og fandt kun ganske få misforståelser og fejl. Herefter blev jeg interesseret i at gennemføre en detaljeret analyse af 1787-tællingen.

Benny Brinch havde måske selv haft i sinde at medtage 1787. Han havde bl.a. forsøgt at undersøge hvor mange af de talte personer ved folketællingen 1787 på Fur, der var døde i tidsrummet 1787-1801; men det mislykkedes fuldstændigt. Brinchs begrundelse var "hovedsageligt fordi aldersangivelserne var så upræcise ved begravelseslisterne, at kun personer med meget karakteristiske navne kunne identificeres med sikkerhed"². Fejlen her var, at kirkebogens aldersangivelser ved døden i virkeligheden er temmelig præcise, medens folketællingens aldersangivelser er meget upræcise. Når man kun bruger de to kilder bliver resultatet det samme.

Hvis man, som jeg har medtaget væsentlig flere kilder, og har fulgt de enkelte personer fra fødsel og til død, stiller sagen sig helt anderledes.

Inden Benny Brinch offentliggjorde sine resultater i en artikel i *Fortid og nutid*³ stolede man i højere grad på kvaliteten af tællingen 1801; men nu blev der også stillet spørgsmålstegn ved denne. Benny Brinchs analyse var tilsyneladende én af de første gennemførte rekonstruktioner med en så omfattende registrering af fejl og mangler. Det kan nævnes, at Benny Brinch fandt 185 personer, der ikke var medtaget i folketællingen 1801.

3. Symptomer på mangler og fejl i Folketællingen 1787 for Fur.

En simpel sammenligning mellem folketællingen i 1787 og et par jordebøger fra hhv. 1769 og 1791 viser, at der i 1769 var godt 125 familier. I 1791 var der et par flere, medens folketællingen kun omfatter 110 familier.

At der må være en usikkerhed ved aldersangivelserne viser sig meget tydeligt ved en analyse af endecifferet ved de opgivne aldre. Alle de lige cifre optræder ekstra hyppigt medens de ulige cifre på nær tallet 5 er meget underrepræsenteret.

4. De nærmeste folketællinger

Den første folketælling i Danmark blev foretaget 15. august 1769; men materialet fra tællingen er kun bevaret i meget ringe grad. Enkelte folketællingslister er bevaret⁴; men de statistiske tabeller findes i Rentekammeret⁵. Desværre er der ingen detailltællinger bevaret fra Viborg amt, så det er her umuligt at oplyse tællingsresultatet for Fur sogn. Imidlertid har vi alligevel et omtrentligt tal.

I 1771 blev det påbudt, at sognepræsterne skulle indberette svar på en række spørgsmål til biskopperne og samtidig indføre en kopi af besvarelsen i kirkebogen⁶. Det første spørgsmål med svar omfatter bl.a. antallet *Decimantes* (tiendeydere): "66", antal huusmænd: "32", antal familier i alt: "100", antal hoveder: "omtrænt 530" samt antallet *Communicanter*: "henimod 400".

Da denne indberetning kun kommer to år efter 1769 folketællingen, kan vi formode, at det er tallene fra denne tælling, som præsten har gengivet. Også her ser vi, at der mangler 20 % af familierne i forhold til jordebogen. Der er dog optalt forholdsmæssigt flere personer i 1771, end i 1787.

Kirkebogens dåbs- og begravelsesindførelser er gennemgået i perioden 15/8-1769 til 30/6-1787 for at beregne et fødselsover- eller underskud i perioden mellem de to tællinger. Resultatet er et fødselsunderskud på 23 begrundet i en ekstraordinært stor dødelighed i vinteren 1779-80, da Fur blev

ramt af en voldsom dysenteriepidemi⁷. Alene i månederne december 1779 til marts 1780 døde 45 furboer, hvor gennemsnittet såvel før, som efter epidemien lå på 10-12 dødsfald om året.

5. Det beregnede folketal

Ved den gennemførte analyse for at finde personer, der mangler i folketællingen 1787, men som måtte bo på Fur på denne tid er der ialt fundet 187 manglende personer. Med de registrerede 410 personer, er befolkningen i 1787 altså meget nær 600 personer.

Regnes der tilbage fra 1787 til 1769 med et fødselsunderskud på 22, så kunne befolkningen i 1769 ventes at være 620 personer. Præsten opgav ca. 530 personer i 1771 d.v.s. at der også i den første tælling har været en manko på henved 100 personer.

Mellem tællingerne i 1787 og 1801 er der på Fur et fødselsunderskud på 7 personer, hvilket svarer til 590 indbyggere i 1801. Benny Brinch havde fundet 185 manglende, der sammen med tællingens 398 giver en total på 583. Afvigelse er her så små, at de let kan forklares i de usikkerheder, der bl.a. er omkring tjenestefolkene. Fra andre kilder ved vi, at der også i 1700-tallets sidste del skete en del flytninger.

Selvfølgelig gav stavnsbåndet i perioden 1733-1788 en vis begrænsning i flytningerne for den mandlige befolkning; men folk fik dog ofte tilladelse til at rejse. En del furboer tog tjeneste i Nordsalling, ligesom en hel del sallingboer fik tjeneste på Fur. I 1700-tallet blev en del piger fra Salling gift og bosat på Fur⁸.

Bilag 1. Personer som er født før 1. juli 1787 og døde efter denne dag; men som mangler i folketællingen.

Navn	fødsel (dåbsdato) (1)	død (begr.) (2)	al- der (3)	(*)
Kirsten Jepsdatter af Nederby gift med Mathias Mortensen	1758 26/11	1787 25/11	29	
Zidseel Andersdatter af Sunde	1710 26/1	1788 24/2	78	
Søren Thøgersen af Nederby	1709 7/4	1788 24/2	79	
Jørgen Nielsen af Engelst	1730 26/2	1788 27/3	59	
Mette Jensdatter af Debel	1713 26/11	1788 8/6	75	
Christen Thomesen af Nederby	1719 30/4	1789 17/5	71	
Maren Christensdatter af Gaden	1751 25/7	1789 4/10	38	
Maren Jensdatter af Debel	1718 20/3	1790 12/12	72	
Peder Nielsen under Bakken	1722 30/8	1790 26/12	68	
Anne Nielsdatter af Nederby	1726 8/9	1791 1/5	66	
Johanne Thøgersdatter af Nederby	1761 18/1	1791 19/6	30	
Maren Knudsdatter af Madsbad	1761 15/11	1791 11/9	29	
Johanne Christensdatter af Debel	1714 15/7	1791 11/9	78	
Inger Monsdatter	??	1791 18/12	83	-d
Anne Justisdatter af Dalsgaard	1734 8/8	1792 18/3	58	
Christen Nielsens hustru Inger Jensdatter af Debel	1757 19/6	1792 1/7	34	
Johanne Sørens datter af Debel	1755 1/6	1792 11/11	38	
Jens Mortensen af Nederby	1715 27/10	1792 17/12	77	
Inger Nielsdatter af Debel	1713 8/1	1793 3/2	80	
Niels Iversen af Madsbad	1711 22/11	1793 3/3	82	
Maren Christensdatter af Gaden (måske gift med Anders Andersen)	-	1793 20/5	58	-d
Kirsten Jensdatter af Debel	1725 26/12	1794 5/10	69	
Anne Jensdatter under Bakken	1713 17/12	1794 19/10	81	
Maren Christensdatter af Engelst (måske gift med Hans Knudsen)	-	1795 22/2	62	-d
Niels Jensen (Stump ?) af Debel	1708 7/10	1795 31/3	86	
Søren Thomassen (Klode) af Madsbad	1718 13/2	1796 25/3	78	
Ane Kobberup af Debel gift med Morten Møller i Selde	1726 4/12	1796 3/4	73	
Anne Christensdatter (/Thise/ ?) af Nederby	1731 22/7	1796 10/4	65	
Anne Jensdatter af Dalsgaard gift 1794 med Christen Nielsen	1765 21/4	1796 4/9	31	

Navn	fødsel dåb (1)	død begr. (2)	al- der (3)	(*)
Christen Knudsen af Hvirp	1711 16/8	1797 26/3	86	
Christen Nielsens hustru af Madsbad [Maren Nielsdatter]	-	1797 29/3	35+3	-d
Gravers Sørensens hustru af Debel	1766 1/1	1797 17/4	31	
Jens Nielsen af Gaden	1773 5/9	1797 11/6	24	
Mette Jensdatter af Gaden	1730 7/5	1797 3/12	67+7	
Niels Thøgersen af Debel	1722 16/6	1798 11/2	76	
Johanne Graversdatter af Lundgaard	1706 21/2	1798 30/9	92½ 2 uger	
Niels Justesen af Dalsgaard	1746 11/12	1799 31/3	52+4	
Peder Jensens hustru af Madsbad [Johanne Jensdatter]	1745 25/5	1799 9/6	54+3	
Karen Jensdatter af Madsbad gift med Søren Thomasen Klode	1720 1/12	1800 14/7	79+5	
Lars Backe af Debel	1737 17/3	1800 14/7	62+3	
Birgithe Christensdatter af Debel	1720 14/7	1800 10/11	79+2	
Jens Christensen af Gaden gift med Hedvig Nielsdatter	1752 17/12	1800 1/1	47	
Kirsten Andersdatter af Madsbad	1725 2/2	1800 30/3	75	
Christen Thorsen af Debel	1721 7/9	1800 10/4	79	
Søren Sørensens hustru af Debel [Kirsten Sørens datter]	1753 11/11	1800 20/7	47	
Magrethe Nielsdatter af Nederby (måske gift med Jens Christensen Skræder)	-	1800 9/11	61	-d
Birgithe Nielsdatter af Gaden	1727 6/1	1801 28/6	74	
(blinde) Anders Mortensens hustru i Debel [Anne Kirstine Jensdatter]	1771 6/10	1801 2/8	30	
Thøger Michelsens Enke af Grisildgaard [Johanne Christensdatter]	1713 5/11	1801 27/9	88	
Christen Nielsen af Nederby	1715 27/10	1801 11/10	86	
Thomas Pedersen af Madsbad	1773 1/1	1802 27/6	29+6	
Hans Andersen af Madsbad gift med Boel Jensdatter	1771 7/7	1802 18/7	31	
Lars Christensen af Debel gift med Johanne Madsdatter	1767 29/11	1802 24/10	35	
Kirsten Thomesdatter af Debel (er måske = 87:024) gift med Niels Jensen Smed	1720 7/7	1803 23/1	83+7	
Gravers Pedersen af Debel	1782 22/12	1803 20/2	20+3	
Peder Christensen af Madsbad	1817 23/10	1803 7/4	84+3	
Anne Christensdatter af Debel	1769 22/12	1803 19/5	33+6	

Navn	fødsel dåb (1)	død begr. (2)	al- der (3)	(*)
Anne Christensdatter af Madsbad	1733 6/1	1803 17/7	70½	
Niels Christensens hustru af Debel [Inger Thærkildsdatter]	1765 25/8	1803 18/9	38+1	
Jens Jensen af Gaden	1744 6/12	1804 2/12	60+1	
Mariane Christensdatter [Thise] af Gaden	1734 15/8 i Løgstør	1805 28/4	71	
Boel Eskildsdatter under Bakken	-	1805 7/7	51	-d
Kirsten Iversdatter af Madsbad	1744 29/9	1805 13/10	61	
Christen Nielsen Rytter af Debel	1745 12/9?	1806 13/4	61+3	
hans hustru Anne [Johanne Jensdatter]	-	1806 19/4	52+1	-d
Else Nielsdatter Smed af Nederby	-	1806 19/10	81	-d
Else Christensdatter af Gaden	1731 18/11 ??	1807 18/5	79+2	-u
Knud Andersen af Nederby	1771 26/12	7/3-1808	36+3	
Niels Hundahls hustru Birthe [Iversdatter]	1766 23/4	23/3-1808	42	
Kirsten Jensdatter af Debel	1739 13/9	1808 3/6	69	
Christen Ladsens moder i Engelst Malene Nielsdatter	1736 2/12	1809 20/8	73	
Anders Færkes moder Boel Graversdatter	1733 15/2	1809 18/6	76	
Ane Christensdatter af Gaden moder til Christen Knudsen	?1738 1/6?	1809 5/11	73	
Anders Larsen af Møllen	1742 22/4	1810 21/3	68	-b
Niels Nielsen Hundahl af Madsbad	?1742 3/6?	1810 18/6	68	
Poul Larsen af Debelhuse	1730 11/10	1811 25/2	81	
Kirsten Sørensdatter af Vojel	1742 31/3	6/2-1812	70	
Zidsel Jepsdatter af Hvirp gift med Christen Nielsen Ruuseng	1772 9/2	6/5-1812	40	
Anne Thomasdatter gift med Hans Balsen	1768 8/5	1/7-1812	44	
Thord Thøgersen af Madsbad	1764 2/9	28/9-1812	48	
Maren Christensdatter gift med Anders Christensen	1777 8/6	2/11-1812	35	
Thomas Christensen af Debel	1755 3/8	22/11-1813	58½	
Ane Jensdatter af Engelst gift med Niels Nielsen	1782 22/9	23/11-1813	31	
Niels Mortensen af Debel	1765 13/10	15/12-1814	49	
Johanne Jensdatter af Madsbad	1762 21/11	20/5-1814	52	
Anders Graversen af Madsbad	1774 23/1	13/4-1815	41	
Mikkel Christensen af Nederby	1754 24/11	25/4-1815	60½	
Anne Iversdatter af Debel	1768 28/8	28/5-1815	47	

Navn	fødsel dåb (1)	død begr. (2)	al- der (3)	(*)
Niels Christensen Karl af Debel	1760 31/8	4/1-1816	55½	
Maren Andersdatter af Debel gift med Søren Smed	1749 1/6	27/4-1816	67	
Maren Hansdatter af Vojel gift med Jens Andersen	1751 19/9	8/1-1817	65½	
Kjersten Graversdatter af Debel gift med Morten Andersen	1774 23/1	10/1-1818	44	
Niels Iversen af Debel	1778 13/12	30/12-1818	40	
Lars Olesen af Hvirpgade	1742 7/3	24/7-1819	77	
Grægers Kjeldsen af Debel	1771 24/2	30/8-1819	48½	
Thøger Kjeldsen af Hvirp	1765 20/10	5/9-1819	53	
Ane Graversdatter af Engelst	1735 17/7	31/1-1820	84½	
Jens Graversen udflyttet af Nederby	1769 29/10	16/1-1820	50½	
Anders Jensen af Debelhuse	1771 28/7	23/11-1820	49½	
Niels Jensen af Hvirp	1741 15/10	23/12-1820	78	
Ane Olsdatter af Gaden	1751 5/12	1/5-1820	68½	
Else Sørensdatter af Nederby	- 1733 -	23/2-1821	88	
Christen Andersen Bjerre af Nederby	1768 21/8	11/1-1821	52½	
Christen Andersen Præst af Debel	-	17/4-1821	66+9	
Jens Nielsen Snedker af Nederby	1768 19/8	5/9-1821	55½	
Thomas Nielsen af Hvirp	1766 11/1	30/9-1821	53+9	
Ane Jensdatter af Møllen enke efter Anders Larsen	1752 12/11	30/5-1821	68½	
Kjersten Jensdatter af Nederby gift med Hans Nielsen Winther	1751 8/8	13/11-1822	71½	
Ane Jensdatter af Debel gift med Thor Christensen	1754 9/6	26/3-1823	68+9	
Søren Mortensen af Debel	1757 9/10	15/4-1823	65½	
Christen Sørensen af Debel	1749 9/3	2/8-1823	74+4	
Jens Nielsen af Færgehuset	1763 6/11	25/2-1824	60½	
Christen Christensen af Nederby	1781 7/1	21/3-1824	43½	
Else Leosdatter af Debel	1773 16/5	11/1-1824	50+9	
Maren Jepsdatter af Sunde gift med Thomas Nielsen	1761 15/2	26/1-1824	63	
Niels Jensen af Holm	1770 29/2	16/2-1825	54½	
Christen Jensen af Debel (ungkarl)	? 1769 ?	1/3-1825	56	
Jens Christensen af Debel	1764 30/12	1/4-1825	60½	
Christen Iversen af Debel	1766 8/6	19/12-1825	60	
Mette Christensdatter af Debel	1750 24/6	9/1-1825	74½	

Navn	fødsel dåb (1)	død begr. (2)	al- der (3)	(*)
Ane Christensdatter af Nederby enke efter Christen Christensen Hvid	1759 5/8	7/4-1825	66½	
Karen Jensdatter af Nederby enke efter Hans Mikkelsen	- 1769 -	15/6-1825	56½	
Maren Iversdatter af Gaden gift med Henrik Jensen	1775 13/8	26/6-1825	50	
Maren Jensdatter opholder sig hos gmd. Jens Nielsen Dalsgaard udflyttet af Nederby. Boede tidligere i Nykøbing og er enke efter Niels Vestergaard	1749 21/2	3/12-1825	76+9	
Morten Andersen af Nederby	1753 21/1	9/10-1826	74½	
Birthe Christensdatter af Madsbad gift med Niels Nielsen	1744 19/7	25/11-1826	82¼	
Maren Christensdatter af Debel (ugift)	1763 31/3	11/1-1827	64	
Johanne Jensdatter udflyttet af Debel gift med Christen Nielsen Karl	1786 19/2	10/4-1827	42	
Dorthe Jensdatter af Hvirp	- 1754 -	29/6-1827	73	
Niels Nielsen af Hvirp	(1742 3/6)	3/8-1827	86	
Christen Jacobsen af Engelst	1762 24/6	4/2-1828	65½	
Birthe Christensdatter af Lundgaard gift med Mikkel Nielsen	1784 11/6	26/9-1829	45¼	
Christen Jensen Poulsen af Hvirp	- 1748 -	7/1-1830	82	
Friderich Henrichsen af Hvirp	- 1758 -	6/2-1830	82	
Inger Jensdatter af Koldkilde	?1743 27/10?	6/4-1830	86½	
Johanne Jensdatter af Engelst gift med Christen Graversen	1776 31/3	3/5-1830	54	
Ane Marie Jensdatter Winkel af Præstegaarden	- 1755 -	3/2-1831	75½	
Johanne Madsdatter af Debelhuse gift med Niels Nielsen Brink	1767 5/7	18/2-1831	63½	
Ane Else Lisebeth Pedersdatter af Præstegaarde gift med Christen Larsen	- 1768 -	14/3-1831	63	
Inger Jensdatter af Madsbad gift med Christen Christensen Boifoged	1765 7/7	15/3-1831	65½	
Maren Sørensdatter af Hvirp	1753 23/9	19/4-1931	78	
Mette Jensdatter af Søndergaarde gift med Jørgen Jensen	1768 26/10	10/6-1831	62½	
Ane Nielsdatter af Debel gift med Daniel Jensen	1776 1/12	19/6-1831	54½	
Mette Jensdatter af Debelhuse gift med Anders Mortensen	- 1751-	25/6-1831	80	
Jens Nielsen Voil af Søndergaarde	1784 15/8	24/1-1831	46	

Navn	fødsel dåb (1)	død begr. (2)	al- der (3)	(*)
Christen Nielsen Skipper udflyttet af Lundgaard	1775 25/5	4/3-1831	57	
Anders Mortensen af Debelhuse	1762 12/9	5/5-1831	69	
Johanne Jepsdatter af Nederby gift med Mikkel Christensen	1756 28/4	3/6-1832	76	
Morten Andersen af Debel	1777 12/10	x/3-1833	56	
Niels Nielsen af Hvirpgade	1776 18/8	12/4-1833	57	
Christen Nielsen af Madsbad	1764 29/1	17/5-1833	69	
Jens Danielsen af Debel	1760 11/2	23/4-1833	73	
Else Christensdatter af Hvirp gift med Christen Nielsen Ruusmand	1780 6/2	6/4-1833	53	
Boel Iversdatter af Madsbad gift med Niels Mortensen	1770 4/6	27/11-1833	63½	

Bemærkninger:

- (1) dato før år ved fødsel, dato efter år ved dåb
- (2) dato før år ved død, dato efter år ved begravelse
- (3) aldersangivelse ved begravelsen i antal år eller år+måneder
- (*) koder:
 - d dåb ikke fundet i Fur kirkebog
 - u usikker identifikation
 - b vides borte fra Fur i 1787

1. Benny Brinch: Befolkningsudviklingen på Fur 1801-1834 med særlig henblik på en vurdering af kildematerialet (Specialearbejde ved Århus Universitet, Historisk Institut). Duplikeret, januar 1973. Findes bl.a. på Fuur Museum og i Fuur Samlingen.
2. Fortid og nutid bd. XXV, p. 282 (jfr. note 3).
3. Folketællingen 1801 af Benny Brinch i Fortid og nutid, bd. XXV, 1972-74, p. 279-298.
4. Bl.a. Horsens købstad m.m. Kopier findes i Rigsarkivet.
5. Rentekammeret 352.28-32 (RA): Tabeller over folketællingen af 1769 15. aug.
6. I Fur sogns kirkebog 1690-1808 s. 238-241 findes således pastor Ivar Arrøes "Omstændelig Besvarelse" opført i to kolonner med de 12 spørgsmål til venstre og besvarelserne til højre.
7. Fur sogns fattigprotokol (LAV C... fol. ..) omtaler i 1780 ekstra udgifter til 3 fattiges jordefærd "som og døde i forrige Vindter af den Grasserende Blodgang".
8. Således kan nævnes Jens Pedersen Bjørsgaards piger fra Floutrup i Selde sogn: Helle Jensdatter, der døde i dysenteri-epidemien og lillesøsteren Inger Jensdatter, der begge blev gift på Fur. Sidstnævnte er med i folketællingen 1787 og med korrekt alder.